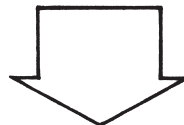

SUBSKRIPTION

Forlagene KURASJE og MODTRYK udsender nu en fuldstændig dansk oversættelse af Karl Marx: Grundrids til kritikken af den politiske økonomi (inklusive teksterne om Ricardo og Bastiat samt Urteksten og Registrene). Desuden medfølger indledning, redegørelse for oversættelsesprincipperne, og henvisninger til sekundærlitteratur. Oversættelse ved Mihail Larsen, Hans-Jørgen Schanz og Kjeld Schmidt. Ialt 4 bind a ca. 300 sider. Første bind udkommer september 1974.

SUBSKRIPTIONSPRIS:
IALT 90 KR.

Betal 20 kr. nu, dvs. inden 1. september 1974, og resten ved modtagelsen af bind I (20 kr.), bind II (25 kr.) og bind III (25 kr.). Bind IV tilsendes vederlagsfrit. Subskription, der kun gælder til 1. september 1974, tegnes ved at indbetale 20 kroner til: Forlaget Modtryk, Anholtsgade 4, 8000 Aarhus C. giro 21 64 78. Rekvirer iøvrigt subskriptionsfolder hos såvel Kurasje som Modtryk.

KURASJE & MODTRYK

KRYSTALGADE 16 1172 KØBENH. K.

ANHOLTSGADE 4
TLF: 06-127912

8000 AARHUS C.

I ANLEDNING AF GRUNDRIDSUDGIVELSEN*

Som det er fremgået af en tidligere udsendt subscriptionsfolder, er forlagene KURASJE og MODTRYK gået sammen om udgivelsen af en dansk oversættelse af GRUNDRIDS.

I betragtning af, at forlaget RHODOS samtidig har bebudet en lignende, men vist forkortet udgave, mener vi, det er politisk nødvendigt at forklare baggrunden for og perspektivet med udgivelsen af GRUNDRIDS på KURASJE/MODTRYK.

For den revolutionære venstrefløjs politiske udvikling er det af afgørende betydning, at de konkrete politiske kamperfaringer kan formidles gennem en kollektiv læreproces, i hvilken de teoretiske analyser af den nuværende kapitalismes centrale træk og modsigelser nødvendigvis må indgå. Herved kan man undgå, at kampform og indhold fastfryses og bestemmes ud fra dogmatiske positioner. I denne sammenhæng indtager Marx' arbejder med kritikken af den politiske økonomi en central stilling, idet den videnskabelige analyse af kapitalforholdets almene tendenser, som Marx har udviklet først og fremmest i Grundrids og Kapitalen, må udgøre det uomgængelige teoretiske og metodiske udgangspunkt for analysen af den nuværende kapitalisme.

Teorihistorien efter Marx udviser en række eksemplarer på sammenhængen mellem forskellige forsøg på 'revisioner' af Marx' kritik af den politiske

* Denne artikel er udarbejdet af Jens Brinch, Niels Ole Finnemann, Finn Hansson og Tyge Kjær på basis af materiale fra en række personer.

økonomi og revisionistiske strategiers politiske falitter. Her tænkes på f.eks. 2. Internationales reformisme, 3. Internationales revisionisme og i nyere tid den antimonopolistiske kamp f.eks. i Chile (Stamokap-teoriene).

Fælles er, at de i forskellig retning har omformet Marx' analyser af sammenhængen mellem kapitalens væsensbestemmelser og disses nødvendige fremtrædelser på det borgerlige samfunds overflade - hvorved mulighederne for at kunne analysere klassekampspotentialt i en given overfladebevægelse er forsvundet og vejen åben for politisk opportunisme under påberåbelse af Marx' analyser.

Da forlaget Rhodos i 1970 begyndte den første samlede udgivelse af Marx' hovedværk Kapitalen på dansk var det derfor en begivenhed af overordentlig stor betydning for den politiske udvikling på den danske venstrefløj.

Efterhånden som den danske udgave udkom og blev gennemarbejdet af forskellige grupper, der var begyndt en teorikritisk diskussion ud fra det marx'ske kapitalbegreb, viste problemerne med den danske oversættelse sig. Det er i forlængelse af disse diskussioner, at vi i det følgende vil søge at påvise nogle af de fejltagelser, som præger den danske udgave, og som med ret stor sikkerhed kan forventes i den udgave af Grundrids, som Rhodos har bebudet, i og med at redaktør (Witt-Hansen) og hovedoversætter (Gelius Lund) er de samme, som var ansvarlige for kapitaloversættelsen.

Oversættelsen af Das Kapital

Dette leder frem til en diskussion af selve oversættelsen og de principper, som oversætterne har lagt til grund for deres arbejde.

At oversætte en tekst som Das Kapital - 2500 sider på originalsproget - er naturligvis en opgave, som ikke kan gennemføres fejlfrit, og KURASJE/MOD-TRYK ønsker da heller ikke at stille sig op med en kritik af detaljer - ej heller som de eneste, der er i stand til at foretage en korrekt oversættelse af Marx.

Derimod mener vi, at en oversættelse af marxtekster netop på grund af deres *politiske* betydning i dag må være genstand for kritik og diskussion af hvilke krav, der må stilles til sådanne oversættelser. Dette så meget mere som det i det følgende vil blive vist, at Rhodos-oversættelsen af Kapitalen ikke alene rummer tilfældige fejl i et sådant omfang, at det ikke kan være uafhængigt af oversætternes forståelse af Marx' kritik af den politiske økonomi, men også systematiske fordrejelser i oversættelsen af centrale begreber.

Den sidste slags 'fejl' er naturligvis de alvorligste og kan kun opfattes som udtryk for oversætternes og redaktørens særlige opfattelse af det oversatte værk.

Krav til en Marx-oversættelse

Når hovedvægten lægges på den betydning, som Marx' kapitalanalyse har for udviklingen af revolutionære videnskabelige analyser i dag, må *hovedkravet* til oversættelsen være *præcision og nøjagtighed* - også på de steder, hvor Marx

selv er uklar i begrebsanvendelsen. Enhver 'forbedrende' oversættelse, som ikke kan undgå at få karakter af gendigtning, er ud fra dette utilladelig.

Et sådant krav om præcision og nøjagtighed forudsætter naturligvis et grundigt kendskab til det oversatte værks historiske tilblivelse og opbygningsstruktur.

For Kapitalens vedkommende betyder det, at Grundrids må forstås som det vigtigste forarbejde til Kapitalen, ligesom de ændringer i planerne for Kapitalens opbygning, som Marx udarbejdede i årene fra færdiggørelsen af Grundrids til udarbejdelsen af manuskriptet til Kapitalens 1. bind er af afgørende betydning i forbindelse med gennemførelsen af en Kapitaloversættelse.

Oversættergruppen bag den danske udgave af Kapitalen har aldrig gjort rede for de principper, der ligger til grund for oversættelsen. Her tænker vi ikke på de stilistiske principper, om hvilke vi får at vide, at oversættelsen skulle tilstræbe »nu-dansk og sproglig ensartethed«,¹ men selvfølgelig på de indholdsmæssige principper. Denne mangel kan i første omgang afhjælpes ved at se på, hvordan redaktionen opfatter Kapitalen.

Af oversætterne/redaktionen har kun Witt-Hansen skrevet noget om Marx og Kapitalen, hvor vi kan se hans opfattelse af Kapitalen. I Witt-Hansens to værker om Kapitalen, Indledningen til den danske udgave² og den senere udkomne Historisk materialisme³ som endda er skrevet ud fra »det synspunkt, der så at sige gennemsyrrer Kapitalen«,⁴ formuleres følgende grundopfattelse: Kapitalen består af 2½ teori om 3 forskellige samfund, hvortil kommer en historisk »epokegørende« teoretisk og metodologisk udmøntning af materialismen på samfundslivets område.⁵

Den såkaldte »teori I« nemlig »arbejdsværdiloven/værdiloven« gælder for det simple vareproducerende samfund.⁶ For det »tidligt kapitalistiske samfund« gælder i stedet den såkaldte »teori II« eller »merværdiloven«, som Marx skulle have udledt ved hjælp af det naturvidenskabelige »generalisationsprincip«. Ved at anvende dette princip på varebegrebet kan han »generalisere værdibegrebet og varebegrebet til også at omfatte varen arbejdskraft«. ⁷ Og heldigt nok falder denne generalisering sammen med overgangen fra det simple til de tidligt kapitalistiske vareproducerende samfund.⁸ Men den tidlige kapitalisme udvikler sig imidlertid til den såkaldte »kompetitive kapitalisme« altså konkurrencekapitalismen.⁹

1. Witt-Hansen'i Registerbind til Kapitalen, s. 5.

2. Kapitalen, 1:1, s. 5-88.

3. Historisk materialisme, Kbh. 1973.

4. samme, s. 13.

5. samme, s. 15, 60 og 121.

6. samme, s. 86-87.

7. samme, s. 97 ff.

8. samme, s. 87.

9. samme, s. 101 ff.

Hermed er Kapitalens første bind udtømt, selv om der stadig eksisterer reflektioner og bestemmelser af »metodologisk interesse« i form af en blændende fremstilling af »en dialektisk overgang«, alias en »generalisation«. ¹⁰

For »den kompetitive kapitalisme« gælder en tredje lov, som Marx dog ikke når at få færdigudarbejdet. Det er loven om »profitratens stigen eller falden« ¹¹ og for fremstillingen af dette samfund er det simple og abstrakte udgangspunkt ikke »vare, værdi, penge ...« men derimod »den industrielle kapital«. ¹²

Hermed lykkes det ikke alene Witt-Hansen at opløse begrebet Kapital i almenhed i den blå luft, men også at benægte enhver sammenhæng mellem Kapitalens første og tredje bind. Hvis der overhovedet er en sammenhæng, er forholdet mellem bind I og III et *historisk* udviklingsforhold. Det er uklart, hvor Kapitalens andet bind overhovedet hører hjemme - der henvises ikke ét eneste sted til Kapitalens bind II i bogen. Ikke blot bind II ligger i et uopdaget mørke. Witt-Hansen har heller ikke fået øje på kapitalens cykliske bevægelsesformer og transformationen fra cyklus til cyklus gennem krisen som noget konstituerende for enhver kapitalistisk fase. Loven om profitratens tendens til fald afvises og omformuleres til den ubestemte tendens: profitratens stigen eller fald.

Hvad skal man så med Marx i dag - ifølge Witt-Hansen? Vi lever ikke længere i den kompetitive kapitalisme, mener han. Samfundet har ændret sig »så væsentligt« at vi nu lever i en »ny orden af sammenhæng«. ¹³ Witt-Hansen foretager ingen præcisering af indholdet af denne overgang til den nye orden. Hvis man ellers fulgte Marx, betyder det, at en metodisk bestemmelse af den nye orden er umulig. Ikke for Witt-Hansen. Han er flere steder i stand til at fremlægge en objektiv nødvendighed af at »bringe disse bevægelseslove (Marx') på moderne matematisk form, bl.a. ved anvendelse af spilteori, informationsteori og cybernetik«. ¹⁴ Uden at have blot en anelse om, hvad det er for et samfund, han skal undersøge, har han alligevel metoden - og det er sådan nogenlunde essensen af, hvad Marx' metode *ikke* er!

Witt-Hansen opfatter entydigt »Kapitalen som milepæl i tænkningens historie« ¹⁵ - hvor andre kunne mene, at den var en milepæl i klassekampens historie. Hans opfattelse kan kun opretholdes sammen med en afvisning af begrebet Kapital i almenhed og de metodiske reflektioner, som det indeholder, og en afvisning af en indholdsmæssig sammenhæng i Kapitalen som helhed. Det kan derfor heller ikke undre, at den planskitediskussion, som vitterlig har været ført om Kapitalens logiske struktur og Grundrids' betydning, ikke optræder med ét ord i hans Indledning. ¹⁶

10. samme, s. 99.

11. samme, s. 101 ff.

12. samme, s. 103.

13. samme, s. 122.

14. samme, s. 122 og 171.

15. Overskrift i Indledning, s. 78.

16. Heller ikke i Historisk materialisme. Begge steder leder man forgæves efter navne som Hilferding, Luxemburg, Grossmann, Mattick, Morf, Rosdolsky, Reichelt og Mandel.

Witt-Hansen udgør ikke hele oversætter/redaktionsgruppen. Den anden hovedpol er Gelius Lund, der repræsenterer den officielle »kommunistiske« forståelse - altså DKPs. Disse to opfattelser af Kapitalen er indbyrdes modstridende på en række punkter, men er dog identiske i den grundlæggende betragtning: Marx' kritik af den politiske økonomi har en særdeles begrænset aktualitet for bestemmelsen af den politiske strategi og taktik. Afvisningen af Marx' aktualitet er uadskilleligt forbundet med en tendens til begrebslig svækkelse, uanset om den begrundes i teoriens ophævelse under statsmonopolkapitalismen eller i, at den nuværende nye samfundsorden afviger så meget fra den kompetitive kapitalisme, at Marx må suppleres.

Der er naturligvis en nøje sammenhæng mellem Marxforståelsen og vurderingen af, hvad begreber betyder, hvilke begreber der er centrale osv. Hverken DKPs forståelse eller Witt-Hansens lægger vægt på selve kapitalbegrebet som noget grundlæggende. Denne mangel på begrebet om kapital-kapital i almenhed og de mange kapitaler - er intimt forbundet med en tilsidesættelse af Marx' bestemmelse af krisen som konstituerende for kapitalens cykliske bevægelser. Det er i denne forbindelse igen underordnet, om tilsidesættelsen af krisen sker, som hos DKP, i form af en »generalisering« af krisen til at være et permanent fænomen under statsmonopolkapitalismen, direkte afledt af modsigelsen mellem produktivkræfter og produktionsforhold, eller om det, som hos Witt-Hansen, sker som en reduktion af krisen som mulig, men langt fra nødvendig i kapitalens bevægelser.

I forbindelse med udgivelsen af den danske udgave af Kapitalen har oversætterne intet sted skrevet noget om, hvordan og efter hvilke retningslinier oversættelsen er udarbejdet.

I Registerbindet polemiserer oversætterne mod en enkelt af korrektionerne af deres oversættelse. I denne korte polemik løftes sløret noget for oversættelsesprincipperne. Argumentationen er groft taget den, at Marx er uklar, derfor skal man ikke oversætte ham korrekt, men *forbedre ham*. Det hedder f.eks. der: »Nuvel! Marx bruger vendingen '... erscheinen ... als das was sie *sind*', men dette betyder tydeligvis '... als das was sie *in der Erscheinung sind* ...'.«¹⁷

I en artikel i *Land og Folk*¹⁸ gør Gelius Lund nærmere rede for oversættelsesprincippet. Han citerer her Marx' forord til den franske udgave af Kapitalen, hvor Marx gør rede for, at den »pinligt nøjagtige« oversættelse til det franske, har gjort det nødvendigt *for Marx* at ændre affattelsen (ikke indholdet) i den franske udgave for at lette forståelsen for læserne.

Gelius Lund sætter sig nu i Marx' sted ved at gøre Marx' rettelser af sproget i den franske udgave til et *alment oversættelsesprincip*. Hvad Marx kunne, det kan Gelius Lund og de danske oversættere vel også gøre.

17. Registerbind, s. 232.

18. Land og Folk, d. 9. nov., 1973, s. 8.

Det er et meget fleksibelt oversættelsesprincip: hver eneste fejlversættelse, hver eneste forvanskning kan altid begrundes med, at Kapitalen ellers ville være ulæselig, det var det Marx mente, o.s.v. Et sådant oversættelsesprincip er brugbart til hvad som helst: oversætterne kan stå fuldstændig frit overfor den originale tekst og indpasse Kapitalen i deres eget politiske kram; det være sig en eller anden filosofi-historisk fiks ide om at ville reducere Kapitalen til en »milepæl i *tænkningens* historie«, det være sig et forsøg på at fjerne eller utydeliggøre de dele af Kapitalen, som er i direkte modstrid med oversætternes forhåndenværende politiske opfattelser. At oversætterne - med eller uden hensigt - er endt i denne position, skal vi vise i det følgende.

Kritik af Kapitaloversættelsen

I det efterfølgende afsnit vil vi med udvalgte eksemplarer vise de problemer, der rejser sig i forbindelse med Rhodosudgavens Kapitaloversættelse. Den indholdsmæssige oversættelseskritik er selvfølgelig langt fra komplet, men snarere en eksemplarisk kritik af bestemte problemkomplekser.

Det første punkt, som vi vil belyse, er den »forbedrende« oversættelse. I forlængelse heraf vil vi som et særligt punkt diskutere de »forbedringer«, som ligger i Rhodosoversættelsens systematiske afhegelianisering af Marx' begrebsapparat. Endelig skal vi som et tredje punkt vise den forskydning af Kapitalens teoretiske problemstillinger, som ligger i oversættelsens forflygtigelse af begreberne.

Den forbedrende oversættelse

Kapitaloversættelsen er fyldt med talrige forbedringer af Marx' originaltekst. Vi ved fra Gelius Lunds artikel i Land og Folk, at sproglige nuanceringer og forbedring af teksten er foretaget for at gøre Kapitalen mere »læselig«.

Men er det lettere at forstå, at en brugsværdi har fået talemåder, da den i Rhodosudgaven »yttrer sig« i stedet for bare at »vise sig«? Er det lettere at få en præcis mening ud af, at en vare udveksles, er udvekslelig med en anden vare i stedet for bare at blive byttet, lade sig bytte osv.?

Denne type sproglig nuancering og forbedring løber gennem hele oversættelsen. Det resulterer i en slingrende og upræcis oversættelse, hvilket vi skal se enkelte eksempler på.

For at angive sammenhængen mellem menneskene eller personerne og de objektive strukturer, som de er bærere af, anvender Marx sig af begrebet »karaktermaske«. Kapitalistens karaktermaske er, at han personificerer kapitalen. I Rhodosoversættelsen skal denne »karaktermaske« forbedres, fordi det må jo være svært at forstå, at der er forskel på personen og begrebet? Således får vi at vide at »kapitalistens økonomiske *karaktermærke* klæber kun til et menneske derved, at hans penge vedvarende fungerer som kapital«. ¹⁹ Men tidligere var karaktermasken pludselig også en karaktermaske i den danske oversættelse. ²⁰

19. (MEW 23/591), da. 803.

20. (MEW 23/100), da. 187.

Senere er karaktermasken blevet »samfundsmæssige typiske maske«.²¹ Hvis læserne af den danske oversættelse herefter har opfattet, at Marx anvender karaktermaskebegrebet for at fortælle, at det ikke er *kapitalisten*, der bestemmer udviklingen, men *kapitalen*, skyldes denne indsigt ikke »forbedringen«.²²

Snævert sammen med karaktermaskebegrebet hører Marx' bestemmelse af, hvad *subjektet* er i de forskellige processer. Vi får f.eks. at vide af Marx, at værdien antager to forskellige eksistensformer, nemlig dels som penge og dels som vare. Ved at kunne gå over fra den ene form til den anden forvandles værdien til et »automatisk subjekt«.²³ Når værdien bestemmes som et automatisk subjekt, betyder det, at værdien forvandler form uden andre årsager end værdien selv. Det er altså hverken pengeformen eller vareformen, der betinger, at værdien skifter form - de er blot objekter for denne formforvandling. Men det er enten for svært, ulæseligt eller uskønt for Rhodosoversætterne, og det »automatiske subjekt« må derfor blive til et »automatisk aktivt element«. Men hvor Marx' subjektbestemmelse angiver en *tendens* i sammenhængen, angiver Rhodosoversættelsens element blot, *at der er en sammenhæng*. Lidt længere nede på siden fortæller Marx, at »værdien er det overgribende subjekt« i processen - altså at det er værdien, der »griber over« og forbinder de to former, vare og pengeform. I Rhodosoversættelsen bliver subjektet igen til et aktivt element, og samtidig slettes »overgribende«.

I Rhodosoversættelsen får vi følgende at vide: »*Omsætningens* eller vareudvekslingens sfære, som *danner rammen* om køb og salg af arbejdskraft, er faktisk et sandt paradis for de medfødte menneskerettigheder«.²⁴ Her ser vi et eksempel på en gennemgående, ejendommelig Rhodosoversættelse, nemlig *cirkulation* til *omsætning*. Det kunne have en vis berettigelse for så vidt angår den egentlige varemamorfose: varer omsættes til penge og omvendt. Men det kan ikke gælde kapitalen. Den »omsættes« ikke - tværtimod »cirkulerer« den, netop fordi den er processens *subjekt*. Cirkulation må folgelig oversættes som cirkulation og ikke forbedres til omsætning. Videre stod der, at cirkulationen danner *rammen* om køb og salg... Hos Marx står der faktisk, at købet og salget af arbejdskraften bevæger sig inden for cirkulationssfærens *skranke*. Hvor Rhodosoversættelsens »ramme« blot *omgiver* noget, er der hos Marx tale om en skranke, der *begrænser* noget.

Den skranke, som der for Marx ligger i cirkulationssfæren, er, at køb og salg omfatter ækvivalenter. Kapitalisten skal i cirkulationen købe varen arbejdskraft til dens bytteværdi - intet andet - og heri ligger netop skranke. Det kan man ikke se i Rhodosoversættelsen.

21. (MEW 23/635), da. 858.

22. Rhodosoversættelsens manglende forståelse for karaktermaskebegrebet fører også til at *kapitalen*, altså kapitalbegrebet, personificeres og bliver til *kapitalisten* flere steder. Se f.eks. MEW 23/433, da. 595-96.

23. MEW 23/169, da. 267.

24. MEW 23/189, da. 292. Vores fremhævelse.

Når det i Rhodosoversættelsen i 1. kapitel hedder om varen, »at de gyldige bytteværdier for en given vare er ens«,²⁵ hvor der i virkeligheden står, at »de udtrykker noget fælles«, er det elementært vrøvl. De forskellige bytteværdier, som en given vare har i relation til forskellige andre varer, kan selvfølgelig ikke »være ens« - for så var de netop ikke forskellige! Derimod udtrykker de noget fælles, og i næste sætning forklarer Marx os så, hvad det er: de forskellige bytteværdier er fremtrædelsesformen for et indhold, som er forskelligt fra denne form, nemlig værdien. Den samme type oversættelsesforskydning eller forbedring ser man igen længere fremme: »En vares ækvivalentform viser følgende, at den umiddelbart kan udveksles med en anden vare«. ²⁶ Men ækvivalentformen »viser« ikke bare noget - den »er« faktisk den umiddelbare bytteform. Hvor Marx med det lille »er« giver sin sætning et nærmest definitorisk indhold - altså: ækvivalentformen *er* selve bytteformen - giver Rhodosudgaven det et udvandet indhold.

Det er let at se, at det »forbedrende« oversættelsesprincip fører til en upålidelig oversættelse. Den er faktisk så upålidelig, at vi må betragte det som en forfalskning af et historisk dokument, hvilket i sig selv er utilladeligt. Den forbedrende oversættelse er gennemført for at gøre Kapitalen mere »læselig«, og ud over det tvivlsomme i, om den blev mere læselig, forsvandt en del af præcisionen.

Men samtidig er der også blevet »læst« et andet indhold ind i Marx' formuleringer. Vores tese er, at dette andet indhold er ensbetydende med en omfattende revision af Marx, kombineret med en politisk revisionisme i ortodoks kommunistisk retning. Eller sagt med andre ord: hvis Kapitalen skal »passe« til DKPs politiske strategi, må der ske omformuleringer af Kapitalens teoretiske indhold. Dette har vi allerede set en tendens til. Hvis tendensen skal kunne blive effektiv, må Marx afhegelianiseres. Desuden må merværditeorien også afskaffes, fordi hverken den eller værdiloven gælder jo længere. Kan man vise afhegelianiseringen og angrebet på merværditeorien, må konklusionen blive, at der i oversættelsen er forbedret helt frem til en sammenhængende politisk og teoretisk revisionisme.

Hegel, behandlet som en død hund.²⁷

Det er ubestrideligt, at Marx i Kapitalen anvender sig af en række begreber og begrebslige sammenhæng, som er overtaget i bearbejdet form fra Hegel. Forståelsen for denne sammenhæng er af afgørende betydning for diskussionen af Kapitalens metode og logiske struktur.

I Kapitalens begrebslogik indgår de hegelske triader, f.eks. »Wesen-Schein-Erscheinung« som kunne oversættes »væsen-skin-fremtrædelse«. Denne begrebslige sammenhæng er vigtig, fordi den anvendes af Marx til at opløse overfladebevægelserne, føre dem tilbage til deres begreb. Indeholdt i væsenbestemmelsen er altså et metodisk princip om at »virkeligheden«, det borgerlige samfunds overflade, skal bringes på begreb for at kunne forstås. Når noget

25. MEW 23/51, da. 130.

26. MEW 23/70, da. 152.

27. Marx' bemærkning i Efterskrift til 2. oplag, MEW 23/27, da. s. 105.

»erscheint«, fremtræder det. Det gør det også i Rhodosoversættelsen. Men når det så er blevet til en »Erscheinung« - altså en fremtrædelse eller fremtrædelsesform - er det i Rhodosoversættelsen pludselig blevet til et »fænomen«,²⁸ hvor sammenhængen mellem processen og dens resultat udviskes. Derfor kan det da også gå helt galt for Rhodosoversætterne i 3. bind. Her får vi af Marx at vide, at de forhold, der opretholder og underbygger de falske forestillinger om profitten - nemlig at den udspringer af handelen - er bl.a. »konkurrencens fremtrædelsesformer«. I Rhodosoversættelsen er det blevet til »udslag af konkurrence«. ²⁹ Også i oversættelsen af »Schein« vendes der op og ned på det hele. I Marx' (og Hegels) sammenhæng er skinnnet noget *tilsyneladende*. Selv om skinnnet bedrager, behøver Rhodosoversættelsen ikke gøre det til »ren indbildning«. ³⁰ De kun *tilsyneladende* former er dog ren indbildning for Rhodosoversætterne, hvis de da ikke er »gøglebilleder«. Gøglebilleder kan man i hvert fald ikke få nogen former for metodiske associationer ud fra. I Rhodosoversættelsen får vi endda at vide, at det faktum, at maskinerne - kapitalistisk anvendt - ikke forkorter arbejdsdagen, men forlænger den, »kun er et gøglebillede af den *gemene* virkelighed«. ³¹ Men denne gemene virkelighed er ikke gemen hos Marx, men derimod *almindelig*. Omvendt er »den *almindelige* profittate« i 3. bind ³² ikke almindelig, men *almen*. Den er nemlig en del af en anden hegelsk triade: »allgemein-besonder - einzel« eller »det almene - det særlige - det enkelte«.

Ud over at blande alment og almindeligt sammen, anvender Rhodosoversætterne også *almindelig* i en helt anden betydning. Marx anvender sig flere steder af begrebet »überhaupt« som en del af Hegels *absolutte* begreb, der bruges til at bestemme forhold af overhistorisk karakter. Når man f.eks. ikke betragter arbejdets specifikke eller særlige former, kan man tale om *arbejde overhovedet* eller arbejde som sådan. Det kan man ikke i Rhodosoversættelsen, hvor man skiftevis udelader det helt ³³ eller gør det til »arbejde i almindelighed« ³⁴ - hvad det så end kan være?

Når Marx forsøger at begrebsbestemme de forskellige, kun tilsyneladende bevægelser, foregår det i kraft af en udvikling af forskellige bestemmelser. Komplexiteten angives ved at noget er »durch etwas bestimmt«, altså *bestemt gennem* et eller andet, især de former, som det fremtræder i. Men i Rhodosoversættelsen er det bare *bestemt af* noget. ³⁵ Rhodosoversætterne kommer herved til at lægge en simpel kausalitet eller årsag-virkningslogik ind i analysen, hvor det for Marx nærmest forholdt sig lige omvendt. Til gengæld kan Rhodosoversæt-

28. f.eks. MEW 25/33, da. 36, men også andre steder.

29. MEW 25/319, da. 398.

30. MEW 25/293, da. 370.

31. MEW 23/465, da. 635. Vores Fremhævelse.

32. MEW 25/164 og 182, da. 201 og 224 (kap. 9 og 10). Vores fremhævelse.

33. MEW 23/215, da. 330, 1.ln.f.o og 3.ln.f.n.

34. samme sted. I MEW 23/532 producerer arbejderen »overhovedet«. På »dansk« producerer han »i almindelighed« s. 723.

35. MEW 23/54, da. 134 (og 224, 342 mf.).

terne så anvende ordet »gennem« til at dække Marx' »formidling«. ³⁶At de derved udsletter sammenhængen som f.eks. at værdiforholdet er den nødvendige formidling af værdiformen, generer dem ikke. ³⁷

»Formbestemmelser« er heller ikke i høj kurs. Bestemmelsen af kapitalens former bliver i Rhodosoversættelsen til »formale definitioner«. ³⁸

Uden nogensinde at have set den danske oversættelse, har Marx selv karakteriseret denne side af den således: »Den i 'Kapitalen' anvendte metode er i ringe grad blevet forstået...« ³⁹

Produktivitet eller produktivkraft?

Oversættelsen af »Produktivkraft der Arbeit« eller arbejdets produktivkraft har øjensynligt voldt Rhodosoversættelserne en del kvaler. På trods af Gelius Lunds påstand om den pinligt nøjagtige oversættelse (i Land og Folk d. 9.11.73), har der alligevel indsneget sig mange variationer. I 1. bind oversættes »Produktivkraft der Arbeit« for det meste med »arbejdets produktivitet« (især i kap. 15), men enkelte gange oversættes det korrekt med produktivkraft (f.eks. s. 742), andre gange med produktivkræfter (f.eks. s. 739). ⁴⁰

Den oversættelseskonvention, som Rhodosudgaven kunne påberåbe sig, ville være: »Produktivkraft« (ental) oversættes med »produktivitet« men »Produktivkræfte« (flertal) oversættes med »produktivkræfter«. Men end ikke denne systematik holder, hverken inden for 1. bind eller inden for værket som sådan. I 3. bind rabler det helt i oversættelsen, og »Produktivkræfte« bliver helt umotiveret til »produktionskapacitet«!

Men hvad gemmer sig i forskellen på produktivitet og produktivkraft? Hvorfor skal Marx' produktivkraft fastholdes?

Resultatet af en produktivitetsforøgelse er altid en forøgelse af det producerede antal *brugsværdier*. Problemet er så hvad der sker med disse brugsværdiers *værdi*?

Hvis produktivitetsforøgelsen er et resultat af en vækst i *arbejdets produktivkraft*, anvendes der mindre arbejdstid pr. produceret brugsværdi. »Arbejdets

36. MEW 23/67, da. s. 149.

37. Vareform- og værdiformanalysen må være ildeset af redaktionsgruppen - hvorfor skulle de ellers udelade en note, hvor Marx gør opmærksom på, at bestemmelserne må udvikles yderligere? Fra MEW 23/55 kan følgende note indsættes i Rhodosudgaven s. 135 efter note 11a: »Vi kender nu værdiens *substans*. Det er arbejdet. Vi kender målet for dens størrelse. Det er *arbejdstiden*. Dens form, som netop præger værdien til *bytte-værdi*, står tilbage at analysere. Men før dette skal de allerede fundne bestemmelser udvikles noget nærmere.«

38. MEW 24/167, da. 213.

39. MEW 23/24, da. 101.

40. Når det er problemfyldt at oversætte et begreb, kan man jo også vælge den radikale løsning: slet lortet, det er der jo alligevel ingen der ser! Om dette er sket på s. 739 ved vi ikke, men i forhold til Das Kapital, MEW 23/544 mangler i hvert fald årsagen til merværdiens forandring: udviklingen i arbejdets produktivkraft. På Rhodansk hedder sætningen: »Heraf følger, at merværdiens proportionelle vækst eller aftagen er desto større...« hvor det retteligt skulle hedde: »Heraf følger, at merværdiens proportionelle vækst eller aftagen *som følge af en given forandring i arbejdets produktivkraft* er desto større...« (Vores fremhævelse).

produktivkraft, dvs. det forhold, at den samme mængde arbejde i løbet af det samme tidsrum skaber en større eller mindre produktmængde, alt efter produktionsbetingelsernes udviklingsgrad«. ⁴¹ Værdistørrelsen bestemmes dog ikke af brugsværdiernes antal, men af arbejdsmængden, dvs. arbejdstiden. Når arbejdstiden er konstant, er værdiproduktet også konstant, og dermed bliver stykværdien pr. brugsværdi mindre, når produktivitetsforøgelsen skyldes en udvikling i arbejdets produktivkraft.

Når produktivitetsforøgelsen skyldes en forøgelse af *arbejdets intensitet*, er overfladeudtrykket helt det samme: en forøgelse af antallet af brugsværdier. Men deres værdi er her vokset, fordi det mere intensive arbejde er »mere arbejde i samme tidsrum«. ⁴² Sammen med væksten i brugsværdiernes antal vokser også mængden af arbejde inden for det samme tidsrum.

Når man går om bag produktivitetsforøgelsens umiddelbare udtryk, den forøgede mængde brugsværdier, og ser på værdistørrelsen, er der således tale om to modsat rettede tendenser. Forøges arbejdets produktivkraft falder værdien. Forøges arbejdets intensitet, vokser værdien. Dermed er Rhodosudgavens forsøksløse *produktivitetsoversættelse* i bedste fald uheldig og meningsforstyrrende og i værste fald en systematisk fordrejning.

Rhodosoversættelsens perspektivforskydning bliver særlig tydelig, når man tænker på den videre udvikling i *Das Kapital*. Via begrebet for kapitalens organiske sammensætning, som er et udtryk for arbejdets produktivkraft, udledes profitrattens tendens til fald i 3. bind. Det er et sammenfattende udtryk for væksten i arbejdets samfundsmæssige produktivkraft. Væksten i arbejdets intensitet er derimod én af de modgående årsager til profitrattet. Produktivitetens dobbeltbestemmelse virker altså stik modsat i forhold til profitrattens bevægelsesretning, og den manglende eller kun usystematisk gennemførte skelnen mellem produktivkraft og produktivitet kan hurtigt blive fatal for forståelsen af, hvad Marx analyserer.

»Jamen, kunne Gelius Lund måske finde på at indvende, »det er skudt langt over målet. Vi har i vores oversættelse af 'Produktivkraft der Arbeit' skelet til hele afsnittet i bind 1 og set, at Marx *selv* flere steder skriver 'Produktivität der Arbeit', altså 'arbejdets produktivitet'. Det gør han f.eks. i MEW 23/539, da. 731-32 og MEW 23/544, da. 738. Derfor må 'arbejdets produktivitet' være korrekt og helt i overensstemmelse med Marx' intention. Vi har blot valgt at formulere hans intention systematisk«.

Hvis Gelius Lund virkelig kunne finde på at indvende dette - hvilket ikke er usandsynligt, set i lyset af hans omtalte Land og Folk-kommentar - ville han samtidig sige, at undertitlen til *Das Kapital*: *Kritik* af den politiske økonomi ikke skal tages alvorligt. De steder, hvor Marx selv taler om arbejdets produktivitet, er nemlig kun forståelige ud fra kritikaspektet. De er entydigt formulerede kritikpunkter mod Ricardo, den klassiske økonomis fornemste repræsentant.

41. MEW 23/542, da. 736. Produktivitet er rettet til produktivkraft.

42. MEW 23/547, da. 742.

For Ricardo gælder netop, at han aldrig interesserer sig for merværdiens oprindelse. »Hvor han taler om *arbejdets produktivitet* søger han ikke årsagen til merværdiens eksistens heri, men kun til dens størrelse. Derimod har Ricardos skole med megen kraft proklameret *arbejdets produktivkraft* som årsag til profittens (læs: merværdiens) oprindelse«. ⁴³ Et par sider længere fremme viser Marx, at merværdien ikke kan vokse uden at arbejdets produktivkraft vokser, hvis arbejdsdagens længde og arbejdets intensitet er konstante.

Marx' konklusion lyder: »Heraf følger, at tilvæksten i *arbejdets produktivitet* sænker arbejdskraftens værdi og dermed øger merværdien, mens omvendt aftagende *produktivitet* øger arbejdskraftens værdi og mindsker merværdien. *Da Ricardo formulerede denne lov...*«. ⁴⁴ Her er det helt tydeligt, at »arbejdets produktivitet« er et ricardiansk begreb, mens begrebsbestemmelsen af arbejdets produktivkraft omvendt er ét af elementerne i Marx' kritik af Ricardo - den kritik, som samtidig er udviklingen af merværdibegrebet. ⁴⁵

Rhodosoversættelsen reducerer således Marx begrebsmæssigt til ricardianer. Som sådan er den i sin tendens et angreb på merværditeorien, da den væsentlige forskel på Marx og Ricardo jo netop er merværditeorien, som ifølge Engels »slog ned som et lyn fra en klar himmel«. ⁴⁶ Engels anfører videre, at den ricardianske skole netop led skibbrud på merværdien. Det kunne man også bringes til at tro, at Rhodosoversætterne har. Eksempler omkring begreberne arbejde, arbejdskraft og arbejdstid peger i samme retning.

Arbejde, arbejdstid, arbejdskraft

Begrebet arbejde indgår hos Marx allerede i vareformanalysen (kap. 1), hvor det menneskelige arbejde betragtes som abstrakt, dvs. værdiskabende arbejde, og som konkret, dvs. brugsværdiskabende arbejde. Denne betragtningsmåde formuleres som arbejdets dobbeltkarakter, som i varen bliver dennes dobbeltkarakter som brugsværdi og værdi. ⁴⁷

Hvor arbejdet som abstrakt arbejde begrunder selve værdisubstansen, er det arbejdstiden, der bestemmer værdistørrelsen.

I kapitel 5 indføres analysen af arbejdet igen, men nu for at kunne bestemme kapitalbegrebet. Her betragter Marx produktionsprocessen, først som en arbejdsproces, hvor det væsentligste i første omgang er *arbejde overhovedet*. Dermed bliver arbejdsprocessen »en proces mellem menneske og natur, en proces, hvori

43. MEW 23/539, da. 731-32. Begge fremhævelser er vores. Første fremhævelse er rigtigt oversat, anden fremhævelse er rettet fra produktivitet.

44. MEW 23/544, da. 738. Alle fremhævelser er vores.

45. Sml. også Engels' indledning til 2. bind (MEW 24/21, da. bind 2/24), hvor det her citerede afsnit direkte angives at være en del af Ricardokritikken.

46. MEW 24/21, da. bind 2/24.

47. At der i analysen er tale om en mere kompleks sammenhæng mellem brugsværdi og værdi, da værdiens fremtrædelsesform er som bytteværdi, har ingen betydning i denne sammenhæng.

mennesket formidler, regulerer og kontrollerer sit stofskifte med naturen gennem sin egen aktivitet«. ⁴⁸ Efter at have bestemt arbejdsprocessens forskellige momenter, får vi sammenfattende at vide, at det er *arbejdet overhovedet*, der indtil nu er analyseret: »Arbejdsprocessen, sådan som vi her har fremstillet den i dens simple og abstrakte momenter, er en formålsrettet virksomhed med sigte på fremstilling af brugsværdier, tilegnelse af naturstof til opfyldelse af menneskelige behov; den er den almene betingelse for stofskiftet mellem mennesket og naturen, den evige naturbetingelse for menneskets liv og derfor uafhængig af enhver af dette livs former, langt snarere fælles for alle dets samfundsformer«. ⁴⁹

Ud over at være arbejdsproces er produktionsprocessen også kapitalens værdiskabelsesproces, og set som sådan er det ikke længere arbejdet, der tæller, men udelukkende arbejdstiden. »Enhver vares værdi er bestemt af den mængde arbejde, der er materialiseret i dens brugsværdi, af den arbejdstid, som er samfundsmæssig nødvendig for dens produktion«. ⁵⁰

Ved overgangen til analysen af værdiskabelsesprocessen og valoriseringsprocessen forlades den kvalitative betragtning af arbejdet, og den kvantitative betragtning som arbejdstid træder frem som den væsentligste. Kapitlet slutter med den egentlige bestemmelse af merværdien som forskellen mellem *arbejdskraftens brugsværdi*, nemlig *arbejdet* eller den værdi, som arbejdskraften skaber, og *arbejdskraftens bytteværdi*, nemlig værdien af selve varens arbejdskraft.

Problemerne i Rhodosoversættelsen begynder i analysen af produktionsprocessen som værdiskabelses- og valoriseringsproces. Marx' præcise og fundamentale bestemmelse af værdistørrelsen - arbejdstiden - oversættes for det meste korrekt med »arbejdstid«, ind imellem med »mængde arbejde«, hvilket ikke er meningsforstyrrende, og graverende forkert med »arbejde«. ⁵¹

Det går dog først rigtig galt for Rhodosoversætterne i begyndelsen af næste kapitel om konstant og variabel kapital, hvor Marx undersøger den (forskellige) rolle, som produktionsprocessens forskellige faktorer spiller i værdiproduktionen. Marx formulerer i Rhodosoversættelsen problemstillingen således: »På én og samme tid må arbejdet besidde én egenskab, hvorved det skaber værdi, og en anden egenskab, hvorved det overfører værdi. På hvilken måde tilføjer enhver arbejder nyt *arbejde* og dermed ny værdi?« ⁵² Men dette er jo et meningsløst spørgsmål, da arbejderen netop *ikke* tilføjer ny værdi ved at tilføje nyt arbejde (som er den kvalitative bestemmelse), men udelukkende ved at tilføje mere *arbejdstid*. Og det er da heller ikke Marx, som er idiot, men oversættelsen, som

48. MEW 23/192, da. s. 302, hvor den samme passage lyder: »... en proces, hvori både mennesket og naturen deltager, en proces, hvor mennesket på eget initiativ iværksætter, regulerer og kontrollerer sit stofskifte med naturen.«

49. MEW 23/198, da. 310. Rettet i forhold til den danske.

50. MEW 23/201, da. 313. Rettet.

51. Eksempelvis s. 315 (MEW 23/202), hvor »arbejdstid« bliver til »arbejde« i 9. og 18. In.f.o., mens det i 5. In.f.n. korrekt anføres som »arbejdstid«.

52. (MEW 23/214), da. 329, vores fremhævelse.

er positivt forkert. På de to efterfølgende sider demonstrerer Rhodosoversættelserne til fulde, at de end ikke mestrer at gengive Marx' dobbeltbestemmelse af arbejdsbegrebet. På side 331 når de frem til en ren og skær tildigtning af noget, som de kalder »arbejdets værdi«. Hvor Marx selv beskæftiger sig med forandringer i *produktets værdi* som følge af forandringer i arbejdstidens længde, skriver han ifølge Rhodosudgaven om »*arbejdets værdi*«. ⁵³

Rhodosoversættelsen indeholder et indirekte angreb på merværditeorien ved at »fjerne« eller »forbedre« Marx' distinktion mellem arbejde og arbejdstid. Den forkerte og usystematiske oversættelse vanskeliggør forståelsen af værdibestemmelsen og dermed også grundlaget for en forståelse af merværditeorien. Også på dette punkt er Rhodosoversættelsen en begrebsmæssig reduktion af Marx til Ricardo.

I afsnittet om intensivering af arbejdet (kap. 13) finder man en helt skæv oversættelse, som omfatter både arbejdsbegreb og produktivkraftudvikling.

I Marx' analyse af arbejdets intensivering ved indførelse af maskineri og storindustri får vi at vide, at hermed modificeres arbejdstidens bestemmelse, nemlig når arbejdsdagen forkortes. I Rhodosudgaven læser man følgende: »Foruden måleenheden arbejdstid som en 'udstrakt størrelse' har vi nu målet for arbejdets fortætningsgrad«. ⁵⁴ Her lykkes det Rhodosoversættelsen at vende hele sammenhængen på hovedet. Når den skriver »måleenheden arbejdstid« må det betyde »arbejdstiden som måleenhed for værdistørrelsen«. Men i virkeligheden skriver Marx om en ny bestemmelse af *selve arbejdstiden*, nemlig dels dens længde, som han hidtil har beskæftiget sig med, og dels dens fortætningsgrad, som er specifik for arbejdsintensiveringen. Fortætningen af arbejdstiden består i en »forhøjet anspændelse af arbejdskraften« eller en »sammenpresning af en større arbejdsmasse i en given tidsperiode«. Den mere intensive arbejdstime skaber således mere værdi end den mindre intensive, fordi den *frigør mere arbejde fra sin bærer, arbejderen eller arbejdskraften*. Dette kalder Marx, at »mere arbejde bliver gjort flydende« hvilket ikke kan ses i Rhodosoversættelsen, hvor det slet og ret bliver gjort til »mere arbejde«. ⁵⁵ Karakteristisk for arbejdsin-

53. (MEW 23/216), da. s. 331: »Den mængde arbejde, det bliver tilføjet bomulden, er seks gange mindre end med den gamle metode, og følgelig er *arbejdets værdi* kun en sjettedel af den tidligere værdi.« Vores fremhævelse.

54. Da. 595. I MEW 23/432 lyder sætningen: »Neben das Mass der Arbeitszeit alt 'ausgedehnter Grösse' tritt jetzt das Mass ihres Verdichtungsgrad.« Det kunne oversættes således: »Foruden målingen af arbejdstiden som en 'udstrakt størrelse' kommer nu målingen af dens fortætningsgrad.«

55. MEW 23/433, da. 595-96. At arbejdskraft gøres flydende hænger snævert sammen med den måde, hvorpå arbejdet »klæber« til sin bærer, arbejderen. I produktionsprocessen gøres det »flydende« ved at forbinde sig med sin genstand, produktet. Sml. MEW 23/195: »Was auf seiten des Arbeiters in der Form der Unruhe erschien, erscheint jetzt nun als ruhende Eigenschaft, *inder Form des Seins*, auf seiten des Produkts.« Vores fremhævelse, som betyder »i værensform« eller »i eksistensform« er simpelthen slettet i Rhodosudgaven, sikkert fordi det er en typisk hegeliensk formulering og betragtningsmåde. Da. s. 306: »Hvad der hos arbejderen viste sig som en bevægelse, viser sig nu i produktet som en fikseret egenskab.« Når sammenhængen mellem arbejder og arbejde ikke begribes, kan arbejdet selvfølgelig heller ikke gøres »flydende«.

tensivering er netop, at der *ikke* tilsættes mere arbejde i betydningen *arbejdstid*, men at den samme arbejdstid får en større værdiskabende evne, fordi den fortættes. Fortætningen er »arbejderens evne til at gøre mere kraft flydende i et givet tidsrum«. ⁵⁶ Rhodosoversættelsens popularisering forkorter Marx' forsøg på en stringent analyse helt ud af teksten.

Konklusionen bliver dobbelt. For det første er der tale om en teoretisk, indholdsmæssig revision, som udsletter den metodiske forbindelse mellem Marx og Hegel og udvisker forskellen på Marx og Ricardo. Denne type misforståelse gør det muligt for de neokeynesianske »marxister« - f.eks. Sweezy og Joan Robinson - at tage Marx til indtægt for deres revisionisme. For det andet peger den politiske tendens i oversættelsen direkte mod Stamokapopfattelsen. DKP'erne kan altid påberåbe sig Marx som ophavsmand til deres »folkelige« korstog mod »storkapitalen«. »Allerede Karl Marx skrev jo om 'arbejderbefolkningen' i Kapitalen«, vil Knud Jespersen og Gelius Lund med fuld ret kunne hævde, »se f.eks. bare side 621, hvor der står 'Den del af befolkningen...'« Og så kan »revolutionsromantikere« og »venstreekstremister« - inklusive Karl Marx - fortsat tale om *arbejderklasse* og henvise til det samme sted i MEW 23, side 454, hvor der vitterligt står »Den del af *arbejderkalssen*...«

Selv om man ikke skulle tro, at det var muligt at synke dybere, lykkes det alligevel i 3. bind af dette »pinligt nøjagtige makværk« som Gelius Lund kalder oversættelsen. I 3. bind skriver Marx, at kapitalen kun kan komme ud af en krisesituation ved at forøge *merarbejdstiden* relativt. I Rhodosudgaven kommer kapitalen ud af krisen ved at udvide den relative *overarbejdstid*! ⁵⁷ Og så kan vi i fuld overensstemmelse med Marx formulere parolen: Knus Kapitalen - nægt overarbejde!

Ind imellem kan man komme til at spekulere over, hvad Witt-Hansen egentlig mener med sine bemærkninger i Registerbindet: »...man fik medarbejdere med særlig indsigt i emnets sproglige og faglige problemer til at deltage i det redaktionelle arbejde. Gelius Lund ... har beredvilligt stillet hele sin Marx-sagkundskab til rådighed under forsøget på at give de redaktionelle problemer en så smuk løsning som muligt. Intet manuskript er gået i trykken uden forudgående drøftelse med Gelius Lund«. ⁵⁸

Mange af os ville have foretrukket en korrekt oversættelse frem for en »smuk løsning«.

Kritikken af Kapitaloversættelsen er naturligvis ikke færdig med det, som foreligger her. Der mangler f.eks. en gennemarbejdet diskussion af oversættelsen af »*verwertung*«, som hos Rhodosoversætterne hedder »værdiøgning«

56. MEW 23/434: »... Kondensation der Arbeit ... nämlich die Fähigkeit des Arbeiters, mehr Kraft in gegebener Zeit flüssig zu machen...« Da. s. 597: »... fortætning af arbejdet, idet arbejderne bliver i stand til at frigøre mere arbejde end før i løbet af en given tid.«

57. MEW 25/262, 1. In.f.o., da. 3:2, s. 331, 13. In.f.o.

58. Registerbind, s. 5.

og hos en række andre oversættere »valorisering«. Desuden mangler en genarbejdet kritik af Rhodosoversættelsens problemer i 1. kapital om varen. Begge disse temaer vil vi forhåbentlig kunne vende tilbage til ved en senere lejlighed.⁵⁹ Enhver slags materiale, som kan fortsætte oversættelsesdiskussionen og kritikken, kan sendes til MODTRYK og KURASJE. Vi modtager materiale, indtil der foreligger en nyoversat Kapital.

En oversættelse af Grundrisse

Som tidligere anført er forlaget Rhodos nu på vej med en oversættelse af Grundrisse, lettere forkortet, med den samme redaktion, samme oversættere og samme retningslinjer for oversættelsen. Hvad der førte til en upålidelig oversættelse og revisionistisk omfortolkning af Kapitalen, vil føre til en fuldstændig uigenkendelig gendigtning af Grundrisse. Denne påstand er dels begrundet i Kapitaloversætternes hårdnakkede forsvar af deres oversættelse og dels redaktionsgruppens forhold til det tidligere udsendte udvalg af Grundrisse. I 1970 udgav Kjeld Schmidt en oversættelse af et udvalg af Grundrisse. Den Rhodosredaktion, som nu har planer om at udgive Grundrisse - og heraf især Gelius Lund - har af de samme grunde, som har ført til den forvanskede Kapitaloversættelse, fuldstændig afvist, at principperne i det allerede oversatte udvalg skulle kunne lægges til grund for den nye oversættelse.

Grundrisse er kun et råmanuskript fra Marx side, et forarbejde til *Kapitalen*, skrevet i 1857-1858; første gang udgivet i Moskva i 1939-41. Til forståelsen af Kapitalen er Grundrisse et meget centralt skrift, fordi den dels er en samlet fremstilling af teorien - omend i skitseform - som er indeholdt, men ikke afsluttet i Kapitalen; og fordi den dels viser, at de hegelske kategorier er mere end et koketteri fra Marx's side. De hegelske kategorier spiller en så central rolle, at enhver mangel på fortrolighed med disse kategorier og ethvert forsøg på at udviske disse kategorier, må føre til »forbedringer« af samme slags som ved Kapitaloversættelsen.

Fremkomsten af Grundrisse i Vesteuropa efter 2. verdenskrig har som bekendt ført til et gennemgribende opgør med enhver *revisionistisk* omfortolkning af Kapitalen.⁶⁰

Deri ligger Grundrisse's *politiske betydning*. Deri ligger den politiske betydning i, at Grundrisse *ikke* oversættes efter »fleksible oversættelsesprincipper«, sådan som det er tilfældet med Rhodosoversættelsen af Kapitalen. En oversættelse af Grundrisse, som ikke »forbedrer« og dermed forfalsker, vil gøre det

59. To nye bøger kan give flere indfaldsvinkler til oversættelseskritikken, nemlig »Videnskab og kapital«, som MODTRYK/KURASJE udgiver i begyndelsen af juni, og Reichelt: »Kapitalbegrebets logiske struktur hos Karl Marx, som KURASJE har udsendt i maj. Interessant er også, at end ikke Rhodos' andre udgivelser finder Kapitaloversættelsen anvendelig. Se M. Masuch: »Uddannelsessektorens politiske økonomi«, Kon. 1974. s. 4.

60. Jvf. eksempelvis: *Roman Rosdolsky, Zur Entstehungsgeschichte des Marxschen »Kapital«*, Frankfurt a.M. 1969.

endnu vanskeligere for de revisionistiske politiske bevægelser at påberåbe sig Marx som bevis for deres revisionismes berettigelse.

De forlagspolitiske aspekter.

På de foregående sider har vi forsøgt at vise, at det ikke er tilfældigt, at der kommer to forskellige udgaver af Marx' Grundrisse på det danske bogmarked. Det er beklageligt, men nødvendigt i betragtning af Kapitaloversættelsens mangler, forskydninger og fortolkninger.

Forud for offentliggørelsen af MODTRYK/KURASJES Grundridsprojekt er gået en række forhandlinger med forlaget Rhodos. Så snart det blev klart, at Rhodos ville udgive Grundrids, henvendte vi os til dem og oplyste, at vi faktisk længe havde været i gang med et oversættelsesprojekt. Vi pegede på, at vi *ikke* ville opgive vores projekt af tekniske eller økonomiske grunde, men at vi ville indstille det, hvis vi kunne få en klar og tilfredsstillende begrundelse for *for det første* kritikken af Kjeld Schmidts tidligere oversættelse. *For det andet* ville vi have oplyst, hvilke principper, man ville lægge til grund for den nye Grundrids-oversættelsen. Vi gjorde det samtidig klart, at en Grundrids-oversættelse, som mindede om Kapital-oversættelsen, ville være et uacceptabelt grundlag for os.

Rhodos besvarede aldrig disse spørgsmål. De trak sagen i langdrag og endte med på opfordring at meddele, at de af »produktionstekniske grunde« måtte gennemføre deres Grundridsudgave. Samtidig indledte de deres subscriptions-kampagne.

Vi har sådan set aldrig ønsket den forlagspolitiske krig, som nu er indledt. Vi ønsker ikke at monopolisere den marxistiske litteratur, men vil kræve, at Rhodos udgiver kvalificerede bøger, når de trænger ind i et område, som de åbenlyst mangler de indholdsmæssige forudsætninger for at udfylde. Som sådan er Rhodosudgivelsen ikke primært en trussel mod MODTRYK og KURASJE som forlag, men snarere mod hele venstrefløjen. De store, kommercielle forlag vil aldrig kunne forbinde sig hverken politisk eller arbejdsmæssigt med venstrefløjens diskussion.

VIDENSKAB OG KAPITAL

Oversat fra »Wissenschaft und Kapital«, München, Rotzegg, med efterskrift af oversætterne. Udkommer i juni på forlagene:

KURASJE

MODTRYK